
Kolektivizace zemědělství pod heslem: „Sovětské Rusko - náš velký vzor!“

*Hospodářská situace v Československu po roce 1948 a průběh
kolektivizace na Litomyšlsku v 50. letech 20. st. se zaměřením na
obec Sloupnici*

Hana Pospíšilová
Gymnázium A. Jiráska
4. A
2009/2010
Kategorie 16. Historie

Úvod

Rok 1989 se stal přelomovým pro české nejmodernější dějiny a díky Sametové revoluci a svržnutí komunistického režimu se nyní můžeme učit bez ideologického omezení o všem, co tomuto významnému mezníku předcházelo. Myslím si, že i když nejde o příliš dávné období, vůbec si nedokážeme představit dobu, ve které naši předkové prožili i 41 let svého života. Moje generace revoluční období, které znamenalo konec této dlouhé komunistické nadvlády, nezažila, a proto často se zaujetím posloucháme vyprávění rodičů, kteří byli v tomto roce studenty stejného věku, jako my dnes a v Praze na Václavském náměstí oslavovali začátek nové éry, ve které dnes všichni žijeme. I přes velkou snahu si nedokážeme možná ani zlomek toho všeho představit. Především kvůli snaze pochopit alespoň část událostí spojených s komunistickým režimem, které určovaly vývoj naší oblasti v 50. letech 20. století, jsem si jako téma své odborné práce vybrala problematiku kolektivizace na českém venkově. Ta vycházela z již zmíněné hegemonie komunistického režimu a zasáhla do osudů mých předků a jejich přátel více, než jsem se původně domnívala. Oblast, na kterou se touto prací zaměřuji, je obec Sloupnice ležící po obou březích sloupenského potoka v délce téměř 8 km na trase mezi městy Litomyšl a Ústí nad Orlicí¹ (viz. Příloha č. 1).

Knihy zabývající se tematikou násilného potlačování soukromých zemědělců byly vydávány v malé míře již od 50. let. Kvůli vládnoucímu režimu jsou však tyto knihy ideologicky značně zabarvené, neboť autoři museli vydávat podle požadavků komunistických cenzorů a jejich náhled na celou problematiku je velmi nekritický² a k informacím z nich musí být velmi kriticky nahlíženo. Pro svoji práci jsem proto čerpala z literatury vydávané převážně po roce 1990, kdy můžeme pracovat se serióznějšími informacemi. Tyto publikace se týkají kolektivizace ve všeobecném měřítku³, zachycují vzpomínky lidí postižených kolektivizací⁴ či vzpomínky samotných autorů, kteří toto období jakkoli zažili. Svoji práci doplňuji výpověďmi pamětníků⁵, jejichž názory či vzpomínky musím kriticky porovnávat s materiály písemně doložitelnými. Kolektivizací českého venkova se tedy zabývalo více autorů, ale během shromažďování materiálů jsem nenašla žádné písemné zpracování příběhu

¹ www.sloupnice.cz, 8. 11. 2009.

² KROULÍK, Tomáš, *Násilí a perzekuce jako součást kolektivizace zemědělství v okrese Ústí nad Orlicí*, in: Pomezí Čech, Moravy a Slezska, Litomyšl 2005, s. 176. Dále jen: *Násilí a perzekuce*

³ JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Jihlava 2008

⁴ RŮŽIČKA, Miloslav, *Vyhnaní . Akce „Kulak“*, Havlíčkův Brod 2008

⁵ Jmenuji např. MUDr. Antonína Mikoláška, nar. 4. 8. 1927 v Horní Sloupnici. Zabývá se historickou činností, která mimo jiné také mapuje život Sloupenských občanů postižených násilnými perzekucemi během 50. let 20. stol.

rodiny Šplíchalů ze Sloupnice. V části, která je zaměřena na přehled a popis rodu Šplíchalů, mi poskytla cenné informace rodinná kronika⁶ zmíněného rodu, kterou sepsal Václav Šplíchal⁷ (viz příloha číslo 2) a také osobní doklady patřící Janu Šplíchalovi z Dolní Sloupnice č.p. 6, který byl vystěhován. Tyto dokumenty jsou nyní ve vlastnictví jeho příbuzného Josefa Sokola a nesmírně si jich cením. Dalším zdrojem, který jsem při tvorbě práce mohla zúročit, byl dobový tisk uložený v Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOkA).⁸

Během shromažďování a třídění informací vyvstaly problémy především z neutříděných či neúplných zdrojů uložených v archivech⁹, což je však u materiálů týkajících se této problematiky téměř samozřejmé. Některé části materiálů, které se týkají této problematiky, nejsou vůbec dostupné k nahlédnutí pro badatele (důvod mi bohužel nebyl sdělen), takže jsem s nimi nemohla pracovat. Jelikož se problematika kolektivizace dotýká poměrně mladé historie a mnoho lidí, kteří se v těchto událostech angažovali, mají zájem na tom, aby se jejich činnost neprezentovala, vyvstaly jisté potíže také ve spolupráci s pamětníky, kteří se obávali zveřejnění některých informací. Na přání pamětníků jsem také nemohla pořizovat některé kopie originálních dopisů či soudních předvolání. Jejich spolupráce si i přesto velmi cením a výpovědi či vzpomínky dokreslují informace získané z písemných pramenů či z literatury a pomáhají mi nastavit zrcadlo skutečnosti z trochu jiného úhlu a tak si vytvořit pestřejší představu o daném období.

Pro svoji práci jsem zvolila chronologický postup, jenž se uplatňuje zejména v první polovině práce, ve které se snažím zachytit hlavní rysy kolektivizace v českém prostředí, abych vytvořila rámec pro další text. Ten je zaměřen na Litomyšlsko a jeho hospodářskou situaci v období, které následovalo po únoru 1948 (tj. po komunistickém převratu). Text se postupně orientuje zejména na dění v Dolní Sloupnici. Následující kapitoly se věnují vystěhované rodině z Horní Sloupnice – Malochovým, historii rodu Šplíchalů s důrazem na popis postupného budování vlastního statku a charakteristice posledních členů tohoto rodu¹⁰. Dále zachycuji problémy, jež Janu Šplíchalovi začaly se vznikem přípravného družstva a

⁶ *Kronika rodu Šplíchalova* v Dolní Sloupnici číslo 6, dříve čís. 53, 84 a 231. Dolní Sloupnice 1929

⁷ Narozen roku 1861. Kroniku sepsal na základě dochovaných záznamů svých předků, v jejichž záznamech pokračoval až do roku 1938. Kronika v soukromém držení Josefa Sokola, příbuzného rodiny Šplíchalovi.

⁸ Např.: *Budujeme v okrese Litomyšl*, čísla 1 – 6, rok 1950, vydavatelství „Augusta“ Litomyšl, kart. 15

⁹ SOkA Litomyšl a Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

¹⁰ Manželé Božena a Josef Šplíchalovi, jejich děti Hana a Jan Šplíchalovi, *Kronika rodu Šplíchalova* v Dolní Sloupnici číslo 6, dříve čís. 53, 84 a 231. Dolní Sloupnice 1929

později JZD (tj. různá soudní předvolání, pokuty, vysoké dodávky obilí,...), zabavení jejich majetku a také život, který vedli v Libčevsi u Mostu¹¹, kam byli donuceni odejít. Hlavním cílem, kterého bych chtěla zpracováním této tematiky dosáhnout, je vytvoření objektivního obrazu doby vzniku kolektivních zemědělských družstev, která zasáhla také naše nedaleké okolí. Na příkladu Špíchalových ze Sloupnice bych chtěla alespoň přiblížit situaci, do které se dostaly stovky nevinných lidí nejen na Litomyšlsku, kterým byla komunisty zabírána půda děděná po mnoho generací z otce na syna. Tito lidé odcházeli pod nátlakem ze svých statků jako exemplární příklady pro ostatní, kteří nechtěli dobrovolně vstoupit do jednotných zemědělských družstev. Nutno podotknout, že tento asertivní způsob byl poměrně úspěšný...

¹¹ Obec nacházející se v západních Čechách. V letech 1949 – 1963 zde existuje Jednotné zemědělské družstvo, ve kterém jsou Božena i Jan po přestěhování zaměstnáni. Čerpáno z: www.libceves.cz/uvod/historie-obce

1. Proměna státního hospodářství v Československu po komunistickém převratu v únoru 1948

K výrazným a bouřlivým přeměnám v československém prostředí dochází v únoru roku 1948¹². Ty souvisely s převratem, který provedla komunistická strana a začala s rozsáhlou čistkou státního aparátu – propouštění lidí, kteří měli špatný kádrový profil¹³ a na jejich místa byli dosazováni lidé z dělnických profesí. Začal také cílený postup proti tzv. buržoazii, jejíž majetek byl zabavován a jednotliví obyvatelé byli vysídlováni z měst. Současně se také rozvíjela likvidace tzv. středních vrstev (zámožnější – advokáti, vědeckí pracovníci, ale především menší živnostníci)¹⁴. S příchodem kolektivizace ve 40. a 50. letech 20. století se zcela mění dosavadní způsob práce soukromých hospodářů. Vstupovali do JZD s obavami, neboť opouštěli po dlouhá léta děděnou tradici, tj. obdělávání soukromých polí a hospodaření na rodinných gruntech. Hospodáři, kteří až do roku 1948 mohli řídit a určovat orbu či sklizeň se změnili na členy pracovních skupin podléhajících pokynům nadřazených¹⁵. Po únorovém převratu nastává doba pro budování „socialistické ekonomiky“ v Československu. 95% veškerého průmyslu bylo znárodněno, veškeré peněžnictví, zahraniční obchod, a téměř všechen domácí velkoobchod, zahrnující také družstevnictví. Na vesnici přetrvávala soukromá malovýroba a hospodářství velkých sedláků i statkářů, ve městech ještě fungovaly soukromé továrny a větší živnostníci¹⁶.

Ústava z 9. května 1948 kategoricky požadovala demokratizaci družstev (v komunistickém pojetí) a charakterizuje je jako: „...sdržení pracujících ke společné činnosti, jejímž účelem je zvýšit životní úroveň členů i ostatního pracujícího lidu, nikoli však dosáhnout co největšího zisku z vloženého kapitálu. Stát podporuje lidové družstevnictví v zájmu rozvoje národního hospodářství a obecného blahobytu.“¹⁷ Touto ústavou je tedy

¹² V tomto roce jsou totiž nekomunistické strany v Národní frontě zbaveny podílu na politické moci a řízení zemědělské politiky, legislativní úpravu i praktický výkon převzala v plném rozsahu komunistická strana a tím ovládla celou zemědělskou sféru. Čerpáno z: JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Jihlava 2008, s. 51. Dále jen „*Kolektivizace*“

¹³ Komplexní hodnocení, posudek stranické organizace, politická angažovanost, které v období komunistické nadvlády rozhodovali např. o přijetí každého jedince na vysokou školu či o zaměstnání, které prováděl. Čerpáno z: www.zpravy.idnes.cz, 24. 11. 2009

¹⁴ SLÁDEK, Zdeněk, *Historie v nepokřiveném zrcadle . Československo v letech 1945 – 1968*, Praha 1991, s. 14 - 15

¹⁵ *Kolektivizace*, s. 5

¹⁶ Doc. PhDr. Ing. MAJEROVÁ CSc, Věra, *Sociologie venkova a zemědělství (dále jen „Sociologie venkova“)*, Provozně ekonomická fakulta, ČZU Praha, 1997, s. 97

¹⁷ Požito z: „*Sociologie venkova*“, s. 97

zakázána výdělečná činnost podle „starého kapitalistického vzoru“¹⁸. Touto ústavou byla také stanovena nejvyšší přípustná výměra půdy pro jednotlivce – 50 hektarů. Do zmíněné výměry bylo podle článku 158 a 159 Ústavy soukromé vlastnictví zaručeno¹⁹. Tzv. „boháčům“ se začalo říkat „kulak“²⁰. Při řešení základní otázky, tedy kdo je kulak, vycházeli někteří z počtu hektarů půdy, která byla ve vlastnictví sedláka. Jiným rozhodujícím znakem bylo vlastnictví traktoru²¹. V rámci tohoto rozlišovacího bodu přišlo o své hospodářské stroje a různé vybavení mnoho lidí. Jedněmi z mnoha takto postižených lidí byly také rodiče mých prarodičů – Jiří a Vlasta Benešovi žijících na statku ve Sloupnici, kterým byl zabaven traktor.

„Komunisté nám zabrali traktor a poté i dobytek. Tím pro nás nastala těžká doba, neboť traktor, který jsme si pořídili za sto tisíc, byl splacený jen z poloviny. Zbytek jsme proto museli splácet v dalších letech, kdy už byl traktor využíván v jednom z nově vzniklých družstev.“²²

„Rodiče spláceli traktor, který nám komunisté zabrali. Veškeré výdělky šly proto později na další splátky a my žili z toho, co jsme vypěstovali na poli.“²³

Pro Šplíchalovy a Malochovy ze Sloupnice a pro mnoho dalších rodin²⁴ nejen v litomyšlském okrese se však stala osudnou „Akce K“ (=kulak). Jednalo se o ovládnutí českého venkova, kdy byl tisícům českých zemědělců komunisty násilně zabaven veškerý majetek, především zemědělské stroje. Někteří také skončili ve vězení či byli vystěhováni do jiného kraje, který se nacházel co možná nejdále od místa původního bydliště.²⁵ Této akci však předcházelo vydání směrnic tří ministrů z roku 1951. Jednalo se o ministra národní bezpečnosti, ministra spravedlnosti a ministra vnitra. Směrnice stanovovaly uspořádání některých poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů²⁶. Obsahem těchto

¹⁸ *Sociologie venkova*, s. 97

¹⁹ „*Kolektivizace*“, s. 53

²⁰ Tento výraz – v ruštině znamenající *pěst*, se začal po roce 1948 používat i v češtině, neboť ta neměla pro toto slovo vhodný ekvivalent. Postupně se dostalo do slangové hantýrky a bývalo používáno jako hanlivé označení pro diskriminované sedláky až do konce 80. let. Čerpáno z: „*Kolektivizace*“, s. 60

²¹ „*Kolektivizace*“, s. 118

²² Vzpomínky Vlasty Benešové ze dne 18. 10. 2009. Písemný záznam v držení autorky.

²³ Vzpomínky Jiřího Beneše, syna Vlasty Benešové, z 18. 10. 2009. Písemný záznam v držení autorky.

²⁴ V Dolní Sloupnici se jednalo o rodinu Jana Šplíchala ze statku č. p. 6 a v Horní Sloupnici to byli Malochovi ze statku č. p. 225 (viz. dále). Další občané však byli trestáni pro opožděné či neúplné dodávky mléka či masa. Uvádím např. případ Oldřicha Vašiny z Dolní Sloupnice, který z úkolu 7052 litrů mléka za 1. pololetí roku 1954 dodal pouze 2650 litrů. Soud ho potrestal odnětím svobody na dobu dvou měsíců nepodmínečně a peněžitým trestem ve výši 1000 Kč. Čerpáno z: *Vesnické noviny okresu Litomyšl*, 21. 8. 1954, roč. 5/ čís. 28. Uloženo v SOkA Litomyšl, inv. č. 9834

²⁵ www.ceskatelevize.cz - Tajné akce StB (6/40), 3. 1. 2010

²⁶ „*Kolektivizace*“, s. 118

ustanovení bylo rozdělení rozkazů pracovníkům StB a prokurátorům, aby v kulackých kauzách zajistili větší počet rozsudků, v nichž by byly kromě běžně používaných trestů (odnětí svobody apod.) aplikovány také tresty zákazu pobytu v dosavadním bydlišti²⁷. V praxi tyto směrnice znamenaly, že pokud byl sedlákově zabaven veškerý majetek a vydán zákaz pobytu, vztahoval se tento zákaz i na jeho celou rodinu. Tento rozsudek mohl vydat nejen soud, ale také národní výbor a StB určila nové bydliště, pokud možno co nejvzdálenější místu původního domova²⁸. Z dochovaných dokumentů se ukazuje, že od listopadu 1951 do léta 1953 bylo k vysídlení vybráno 8 246 osob.²⁹ Celkem bylo vystěhováno minimálně 1 629 rodin, přičemž poslední takovýto rozsudek (který byl zaevidován) byl proveden 28. září 1953³⁰.

2. Postup kolektivizace v litomyšlském okrese

„Léta po únorovém vítězství pracujícího lidu v roce 1948 byla těžká a vyšinutá. Nastalo chiliastické blouznění,... přičemž část společnosti alespoň po určitou dobu očekávala příchod zlatého věku nebo nebeského Jeruzaléma, který tentokrát měl mít podobu socialistického, následně komunistického zřízení. Tak jako kdysi museli být vyhubeni služebníci Antikrista,... tak nyní měli být různým způsobem zlikvidováni příslušníci vykořisťovatelských tříd, aby nastalo všeobecné sbratření v beztřídní společnosti.“³¹

Pro kolektivizaci zemědělství na Litomyšlsku má největší význam druhá polovina roku 1949 a rok 1950. V tomto období vznikají první družstva a celkově se jedná o období největšího rozkvětu JZD. Ke konci roku 1949 existuje v tomto okrese 17 družstev³². Podle oficiálních pokynů měly být JZD ustanovovány na základě dobrovolnosti, ale v praxi byl na vesnice vytvářen velký nátlak a rolníci i zemědělci byli zastrašováni sankcemi³³. Když selhalo přesvědčování, nastoupila celá řada „opatření“. Jedním z „nejoblíbenějších“ bylo, že rolníkovi se předepsaly tak vysoké dodávky³⁴, že je principiálně nebylo možné splnit³⁵. Při rozpisu

²⁷ „Kolektivizace“, s. 119

²⁸ „Kolektivizace“, s. 120

²⁹ Přesně 3 246 mužů, 2 722 žen, 1 606 dětí a 672 práce neschopných osob. Čerpáno z: RŮŽIČKA, Miloslav, *Vyhnaní . Akce „Kulak“*, Havlíčkův Brod 2008, s. 7 – 8. Dále jen „Vyhnaní“.

³⁰ „Vyhnaní“, s. 8

³¹ citace z knihy: SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259 – 2009 . město kultury a vzdělávání* (dále jen *Litomyšl 1259 – 2009*), Litomyšl 2009, s. 450

³² STANĚK, Milan, *Počátky kolektivizace zemědělství na Litomyšlsku a její metody (1949 – 1953)*, diplomová práce uložena v SOKA Litomyšl, R – 136, 1969, s. 9. Dále jen „Seminární práce“.

³³ *Seminární práce*, s. 9

³⁴ Výše dodávek byla stále zvyšována až na samé hranice únosnosti. Když sedláci neplnili stanovené dávky, byli často trestáni odnětím svobody či jinými peněžitými tresty. Touto cestou bylo donuceno ke

dodávek byla zvýhodňována JZD, která přednostně dostávala umělá hnojiva. Probíhal zároveň výkup zemědělských strojů, což znamenalo vhodnou příležitost, jak soukromě hospodařícího rolníka zbavit mechanizačních prostředků³⁶ (viz výše). Hojnou propagaci zajišťoval komunistické straně zejména dobový tisk, jenž chválil nově vznikající celky, kritizoval snahy soukromých jedinců o udržení soukromého sektoru, vybízel ke vstupu do JZD a prezentoval různé slogany³⁷ napomáhajících kolektivizaci. Jak je patrné, nově vzniklé kolektivní celky měly zpočátku značné neúspěchy, pracovní morálka byla špatná a družstevníci spíše rozkrádali úrodu, než aby upevňovali jednotu JZD³⁸. Postupně se tedy vyvíjela družstva, která se diferencovala podle způsobu hospodaření na čtyři typy³⁹. V tomto okrese se rozvíjely zejména první tři druhy družstev, přičemž největší vstup soukromých zemědělců byl zaznamenán do družstev druhého typu, kdy zůstávala živočišná výroba v soukromém vlastnictví⁴⁰ (roku 1950 vzniká na Litomyšlsku 19 nových JZD⁴¹. Celkovou bilanci družstev jednotlivého typu znázorňuje tabulka v příloze č. 1).

Na jaře roku 1950 byly vypracovány plány, podle nichž se měla organizovat práce, neboť rolníci, do této doby vlastníci pouze svoji půdu, nebyli zvyklí pracovat kolektivně. K tomu navíc vládne v litomyšlském okrese všeobecná nechuť vstupovat do těchto celků, probíhá rozsáhlá přesvědčovací kampaň. Důkazem této kampaně je mnoho článků v dobových periodikách, z mnoha uvádím článek z tisku *Budujeme v okrese Litomyšl* z 15. 9. 1950: „... V Dolní Sloupnici přesvědčovali hlavně družstevníci ze Semanína⁴². Poznali malicherné důvody některých zemědělců, kteří nechtějí vstoupit do JZD, ale i nepřátelé našeho zřízení. Bude dobře, když si to zapamatujeme... Přesvědčování bylo úspěšné. Celkem dvacet pět hospodářů se zavázalo ke vstupu do JZD druhého typu... Zjistilo se, že někteří lidé ve

vstupu do JZD mnoho soukromých zemědělců. Čerpáno ze vzpomínek p. Holuba ze Sloupnice č. p. 235, písemný záznam v držení autorky.

³⁵ *Litomyšl 1259 – 2009*, s. 454

³⁶ Tyto odebrané stroje se po měnové reformě platily v poměru 50:1 vůči jejich odhadní hodnotě, ale sedlákovy dluhy se přepočítávaly v poměru 5:1. Čerpáno z: *Litomyšl 1259 – 2009*, s. 454

³⁷ Uvádím např.: „Rozorání mezí, spojení lidu – záruka míru a klidu!“ či „Společný osev – lepší život pro zemědělce!“. Čerpáno z dobového tisku: *Budujeme v okrese Litomyšl*, 15. 9. 1950, inv. č. 9911.

³⁸ „Seminární práce“, s. 12

³⁹ JZD prvního typu představovalo společné obdělávání půdy se zachováním mezí. Druhý typ znamenal rozorání mezí, ale živočišná výroba zůstala individuální, v rámci třetí úrovně byla společná nejen rostlinná, ale také živočišná výroba. Poslední typ, který se na Litomyšlsku příliš neprosazoval, využíval metodu, během které nebyly členům vypláceny podíly podle rozsahu jimi vložené půdy. Čerpáno z: www.totalita.cz/vysvetlivky, 10. 12. 2009

⁴⁰ „Seminární práce“, s. 14

⁴¹ „Seminární práce“, s. 12

⁴² Tito družstevníci totiž dosáhli prvního místa ve výkupu obilí v roce 1950 se stali se vzorem v budování JZD. Čerpáno z: *Semanín vede*, in: *Budujeme v okrese Litomyšl*, 15. 9. 1950

Sloupnici úmyslně šíří nesprávné věci, i když sami o nich nejsou přesvědčeni.“⁴³ Mimo tyto výzvy byly v periodikách otiskovány hodnoty sklizených produktů, které má daná obec plnit. Pro příklad uvádím v příloze č. 3 tabulku, jenž se objevila ve Vesnických novinách 19. listopadu 1952.

Rolníkům byly dále předkládány důkazy o rušení malovýroby v západní Evropě a v Americe. Vládnoucí režim argumentoval také tím, že individuální forma zemědělství je již přežitkem feudalismu a všechna tato fakta byla názorně předváděna na „vesnických boháčích“ a kulacích. Ti byli prezentováni jako špatní občané a povinností společnosti a režimu je „ostatní před nimi chránit“⁴⁴. Počátkem 50. let 20. století bývaly v Litomyšli na podsíní vystavovány objevené „zatajované zásoby“, přičemž zde často stával také majitel těchto zásob s cedulkou typu: „*nepřítel republiky*“ apod⁴⁵. Jedním z těchto lidí byl také otec mého dědy – Jiří Beneš. Roku 1951 byl v Litomyšli po dobu asi jednoho týdne vystavován jako neplnič velmi vysokých dodávek, které mu komunisté určili⁴⁶. Právě Jiří Beneš se však později stává po dobu jednoho roku předsedou zemědělského družstva ve Sloupnici (viz. další kapitola).

V září roku 1952 byla v Litomyšli ve Smetanově domě uspořádána výstava o činnosti „vesnických boháčů“, také o nich často informovala periodika a každý, kdo projevil snahu kulakům pomoci či je litoval, byl nekompromisně „pranýřován“. Lítost projevená nad těmito lidmi byla také zaznamenána v osobním posudku, který často jedinci způsoboval nemožnost dalšího studia či jiné nepříjemnosti. Dokladem toho je vzpomínka Emilie Čejkové (roz. Janouškové) z Dolního Újezda, která strávila dětství ve Sloupnici a její bratr byl přítelem Jana Šplíchalů (viz. dále). Bratr paní Čejkové se vyjádřil ve smyslu, že Šplíchalovi nejsou špatní lidé a nesouhlasí s jejich nuceným odchodem ze Sloupnice. Zato získal špatný posudek, kvůli němuž nemohl pokračovat ve studiích na vysoké škole⁴⁷. V příloze č. 4 je uveden článek, jež otiskly Vesnické noviny a který polemizuje nad otázkou: „*Proč nepůjdou děti vesnických kulaků studovat na VŠ?*“ Obce byly navíc pověřeny vypracovávat seznamy se

⁴³ *Další zemědělci do JZD*, in: *Budujeme v okrese Litomyšl*, 15. 9. 1950

⁴⁴ „*Seminární práce*“, s. 100

⁴⁵ *Litomyšl 1259 – 2009*, s. 454

⁴⁶ Čerpáno ze vzpomínek Hany Benešové z Dolní Sloupnice. Její rodina žila v chalupě v Končinách. Pokud splnili dodávky státu (které pro obyvatele žijící v chalupách nebyly tak vysoké), poskytovaly své přebytky prarodičům v Českých Heřmanicích, kteří žili na statku a jejichž výše dodávek byla velmi vysoká, až nesplnitelná.

⁴⁷ Vzpomínky Emilie Čejkové, 8. 11. 2009. Písemný záznam v držení autorky.

jmény vesnických boháčů, a pokud to odmítly, byla obvykle celá obec potrestána odebráním potravinových lístků a šatenek⁴⁸.

Na venkově panovala díky všem uvedeným aspektům bída a také beznaděj. Někdy proto bývaly poměry ve vězení vnímány jako lepší, neboť zde byla zajištěna pravidelná strava. V létě 1952 konstatovala rada ONV, že je nutné z věznic „*nedělat ozdravovny. Dnes, když někoho zavřeme, si z toho nic nedělá, poněvadž se tam má dobře, takový kulak, a doma o pole se mu postará MNV.*“⁴⁹

3. Nástin historie obce Sloupnice a místní hospodářství

Obec Sloupnice se rozkládá v údolí, které tvoří západní výběžky Českomoravské vysočiny. Tímto územím protéká menší potok, zvaný Bílá labuť⁵⁰. Přesné údaje o vzniku této obce neexistují. Podle nejstarších dochovaných zpráv, jež se objevují v Kosmově kronice, se v této oblasti vyskytovala prostá, nízká a dřevěná stavení umístěná převážně ve středu obce, těsně po obou stranách potoku „Zlupnicz“⁵¹. Název Sloupnice, jak vyplývá z údajů v listině z roku 1167⁵², patřil původně místnímu potoku a poté byl přenesen i na ves. Z těchto údajů je tedy patrné, že kolem sloupnického potoka existovala kultivovaná půda (pole a louky) a lze předpokládat i jakési osídlení. Tomu nasvědčuje i fakt, že potok má již své jméno, jež bylo pravděpodobně odvozeno od speciálních zařízení – košů na odchyt ryb – tzv. slupi či vrše⁵³, které byly v potoku umístěny. V literatuře se však můžeme setkat ještě se dvěma teoriemi, podle kterých vznikl název obce. Ta první uvádí, že název byl odvozen od dřevěných sloupů, které byly zatloukány jako valy kolem tvrze a druhá teorie říká, že jméno obce pochází od kamenného sloupu stojícího údajně jako hraniční mezi pozemky litomyšlského, zbraslavského a zderazského kláštera⁵⁴. Tyto dvě teorie však nejsou příliš podložitelné, a proto se literatura přiklání spíše k názvu odvozenému od jména potoka.

Hospodaření na zemědělských usedlostech ve Sloupnici bylo v průběhu 18. století málo výnosné a poměrně primitivní. Obdělávaná půda byla rozdělena na tři části, tzv. obory a využíval se trojstranný systém. Pěstovalo se zde žito (asi na 407 ha půdy), oves (asi na 406 ha

⁴⁸ Litomyšl 1259 – 2009, s. 455

⁴⁹ Litomyšl 1259 – 2009, s. 455

⁵⁰ HEBLT, Ladislav, *Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD (dále jen *Sborník*), Sloupnice 1992, s. 9

⁵¹ Použito z: *Historie Sloupnice*, in: Sborník, s. 10

⁵² Jednalo se o listinu vymezující území a majetek litomyšlských premonstrátů, kterou vydal Vladislav I. Zde se hovoří o statcích „*ad rivum Zlupnicz*“ (*nad potokem Sloupnickým*). Čerpáno z: *Historie Sloupnice*, in: Sborník, s. 10

⁵³ MUSIL, František, *Osídlování Poorlicka v době předhusitské*, Ústí nad Orlicí, 2002, s. 43

⁵⁴ *Historie Sloupnice*, in: Sborník, s. 10

půdy) a pšenice, která zastupovala asi jen 8 ha. V tomto období nebýval celý úhor necháván ležet ladem, na jaře se obvykle část této půdy zasela hrachem, čočkou, prosem, lnem, mákem a bobem⁵⁵. Poprvé se ve Sloupnici sázely brambory roku 1795⁵⁶. Tato poživatina se stala jedinou základní potravinou chudiny, a proto se pěstovala nejen na rustikálních pozemcích, ale také na malých polích obce. Velmi dobře zpeněžitelnou plodinou se stal len. Ve Sloupnici žil faktor – tj. prostředník mezi podnikatelem a domáckými dělníky⁵⁷, který prodával přízi tkalcům a hotové dílo od nich odkupoval. To poté rozvážel po kraji a prodával je⁵⁸. Rozšířenost tohoto řemesla potvrzuje také zápis v rodinné kronice jedné ze sloupenských rodin, kde je uvedeno: „*Vrzání trakařů a klepot dřeváků tkalců se ozýval po kamenitých cestách někdy i dlouho do noci a časně ráno. Byla to jediná „muzika“ chudáků na cestě za skrovným výdělkem...*“⁵⁹ Počty dobytka nebyly příliš vysoké, obvykle vlastnil sedlák okolo čtyř koní a dojných krav, asi dvanáct ovcí a dva až tři kusy vepřového dobytka, husy a kolem deseti slepic. Hovězí dobytek se vyskytoval spíše u zámožnějších sedláků⁶⁰.

K pokroku v zemědělství dochází po roce 1848, kdy je zrušena robotní povinnost. Postupně se zaváděly nové způsoby hospodaření, ale i tento přelom znamenal mnoho potíží. Půda totiž nebyla do této doby řádně obdělávaná, chybělo moderní nářadí a stroje, atd. Na druhou stranu se začala využívat veškerá půda a zvyšují se stavy dobytka. Sedláci používají místo cepů ruční mlátičky, které se postupně zdokonalují⁶¹. S rozvojem hospodářství roste také úroveň lidských obydlí, která se mění z dřevěných usedlostí na kamenné či cihlové stavby⁶².

Do vývoje života ve vesnici a tudíž i do postupného vývoje zemědělství prudce zasáhla první světová válka. Mladí a zdraví muži museli odejít do války a půda zůstala neobdělávaná. Po první světové válce však dochází k opětovnému zlepšení situace a do živočišné i rostlinné výroby se zavádí nové stroje⁶³. Umělá hnojiva, která do zemědělství pronikla na počátku 20. století, zvýšila výnosy u všech plodin. Dalším významným mezníkem se stává elektrifikace obce, ke které dochází v prosinci roku 1924, kdy se začal elektrický proud používat v Dolní

⁵⁵ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 16

⁵⁶ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 16. Autoři sborníku čerpali z rodinné kroniky, přesnější informace neuvedeny.

⁵⁷ Prof. PhDr. KLIMEŠ CSc, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN Praha 2005, s. 177

⁵⁸ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 16

⁵⁹ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 16. Kronika není blíže určena.

⁶⁰ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 17

⁶¹ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 17

⁶² *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 18

⁶³ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 18

Sloupnici a později také v druhé části obce. Elektřina proniká do zemědělské techniky, urychluje celkovou práci a napomáhá větší efektivnosti práce⁶⁴. Někteří zemědělci v Dolní Sloupnici vlastnili dokonce parní soupravu na výmlat obilí⁶⁵. Po konci druhé světové války je i Sloupnice stížena socializační představou o kolektivním zemědělství, která se postupně zrodila po nástupu komunismu k moci roku 1848 a začala být realizována po únorovém převratu této strany.

Ve Sloupnici byly po roce 1948 prosazovány socializační snahy v různých oborech. Živnostníci byli přesvědčováni, aby hospodařili ne jako doposud – soukromě, ale aby své podniky a dílny združstevnili. Tato idea se však nesetkala s velkým nadšením⁶⁶. Roku 1949 byly v Horní i Dolní Sloupnici založeny podobně jako v jiných vesnicích⁶⁷ na Litomyšlsku přípravné výbory k založení JZD. Předsedou přípravného výboru v Horní Sloupnici se stal Bedřich Kaplan z Horní Sloupnice č.p. 73. Během tohoto tzv. „přípravného období“ dochází díky rozhodnutí okresních orgánů k vystěhování rodiny zemědělců Jana Šplíchala z Dolní Sloupnice č.p. 6 (viz. dále) a Josefa Malocha z Horní Sloupnice č.p. 225 (viz dále)⁶⁸. Oba případy měly působit jako zastrašující akt pro urychlení založení družstev⁶⁹.

Přechodné období končí v horní části obce roku 1957, kdy zde bylo založeno Jednotné zemědělské družstvo. O tomto kroku se zmiňuje také zápis v místní kronice: „*Slavný a historický den v dějinách obce Horní Sloupnice bude 15. duben 1957, kdy ve zdejší obci bylo založeno a ustanoveno JZD s výměrou 102 ha. Pro administrativu JZD byly uvolněny v budově MNV⁷⁰ místnosti knihovny.*“⁷¹ Na ustavující schůzi založení JZD v Horní Sloupnici byl zvolen předsedou Václav Škeřík. Nově vzniklé družstvo tvořilo deset členů, ale postupem

⁶⁴ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 18

⁶⁵ *Způsoby hospodaření*, in: Sborník, s. 19

⁶⁶ *Kronika obce Horní Sloupnice*, díl III., rok 1945 – 1954, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, KR 419, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice, s. 112

⁶⁷ Mezi tyto vesnice patří např. obec Řetůvka, Přívrat, Němčice, Vlčkov, Řetová, atd. Čerpáno z: HEBLT, Ladislav – a spol., *Počátky socializace Horní Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1984, s. 20

⁶⁸ V květnu roku 1957 rada MNV přidělila konfiskát zemědělské usedlosti Josefa Malocha JZD v obci. Čerpáno z: *Kronika obce Horní Sloupnice rok 1954 – 1989*, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. 599, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice, s. 104

⁶⁹ Čerpáno z: HEBLT, Ladislav – HOLUB, Josef – KŘÍŽOVÁ, Olga, *Vývoj zemědělství ve Sloupnici po roce 1948*, in: Almanach 700 let, Sloupnice 1992, s. 27

⁷⁰ MNV – Místní národní výbor. Jednalo se o instituce, které v letech 1945 – 1990 vykonávaly v Československu správu obcí. MNV byly podřízeny okresním národním výborům (ONV). Čerpáno z: www.wikipedia.org, 21. 12. 2009

⁷¹ Použito z: *Kronika obce Horní Sloupnice rok 1954 – 1989*, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. 599, s. 103, opis v držení Josefa Holuba, Dolní Sloupnice 326

času začalo členů přibývat. Představenstvo se snažilo, aby byly dodržovány na 100% agrotechnické lhůty a dodávky všech produktů. Chtěli tak jít vzorným příkladem ostatním, soukromým rolníkům⁷². V Dolní Sloupnici je vznik JZD datován na 12. září 1955, kdy končí činnost přípravného výboru⁷³. Počátky tohoto družstva však nebyly příliš úspěšné, což bylo z velké části způsobeno nezkušeností místních zemědělců pracovat kolektivně. Prvním předsedou se stává Jaroslav Mrkos⁷⁴, který nebyl zemědělcem, takže neměl příliš velké zkušenosti. Proto byl později vystřídán Záleským⁷⁵. Toho do Sloupnice dosadila státní správa, ale ani on neměl přílišné zkušenosti v oblasti hospodářství. Poté, co byl nařčen ze zpronevěry určité částky peněz, spáchal sebevraždu⁷⁶ a družstvo v Dolní Sloupnici nemělo opět předsedu.

Otec mého dědy – Jiří Beneš (viz. předchozí kapitola) byl uznávaným hospodářem, neměl problémy se zaměstnanci (pomocníci na sklizeň řepy a 2 – 3 stálí zaměstnanci) a byl činný v tělovýchovné organizaci Sokol. Proto na něho byl ze strany komunistické strany vytvářen tlak, aby se stal novým předsedou on. Pro tuto volbu byli i menší sedláci ze Sloupnice, kteří nechtěli, aby družstvo vedl cizí člověk, jež nezná místní poměry⁷⁷. Jiří Beneš se proto stal v letech 1959 – 1960 předsedou místního zemědělského družstva⁷⁸. Přitom byl přesně před deseti lety v Litomyšli prezentován jako sedlák dopouštějící se zločinu na vládnoucí ideologii. Na tomto případu je patrné, že stát nebyl dobře připravený na vznik kolektivních družstev a hlavně neměl zkušené jedince, kteří by mohli stát v čele takovýchto celků. Proto do jejich čela dosazovali i pro režim nepohodlné sedláky, kteří však zemědělství rozuměli a obvykle měli dobré vztahy se spoluobčany. Roku 1960 jsou do Sloupnice posláni dva „adjunkti“ (tj. kontrolori, kteří dohlíželi na dodávky mléka, masa, ...) – ing. Miroslav Trnka (z Vysočiny) a Linek (jméno se nepodařilo dohledat). Miroslav Trnka začíná studovat vysokou školu a je určeno, že po ukončení studia nastoupí na pozici ředitele místního JZD⁷⁹.

Roku 1959 přistoupilo do družstva dalších 76 členů, takže JZD Dolní Sloupnice mělo již 209 členů. Výměra zemědělské půdy byla stanovena na 805,5 ha, z čehož tvořilo 646 ha půdu

⁷² Použito z: *Kronika obce Horní Sloupnice rok 1954 – 1989*, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. 599, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice, s. 104

⁷³ HEBLT, Ladislav – a spol., *Počátky socializace Horní Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1984, s. 27

⁷⁴ HEBLT, Ladislav – a spol., *JZD Dolní Sloupnice – Složení představenstva*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1984, s. 33. Dále jen „*Sborník 35- ti let*“

⁷⁵ Ke změně v čele JZD dochází 4. 5. 1956, Čerpáno z: „*Sborník 35- ti let*“ s. 33

⁷⁶ Vzpomínky Hany Benešové, 25. 9. 2009, 14. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky

⁷⁷ Vzpomínky Jiřího Beneše (syna zmíněného) z Dolní Sloupnice, písemný záznam v držení autorky.

⁷⁸ „*Sborník 35- ti let*“, s. 33

⁷⁹ Vzpomínky Hany Benešové z Dolní Sloupnice. Písemný záznam v držení autorky.

ornou. JZD mělo v tomto roce jeden kravín pro sto dojníc, dva vepříný a čtyři drůbežárny. Ostatní zvířata byla dosud umístěna v soukromých chlévech a stájích⁸⁰.

K zlomu k lepšímu došlo během let 1969 – 1972, kdy se začínají družstva rozvíjet a docházelo k výstavbě zejména provozů živočišné výroby. Budovaly se drůbežárny, poté vepříný a dvouřadé či čtyřřadé kravíny. Významným bodem ve vývoji obou družstev byl přelom let 1975 – 1976, kdy došlo ke sloučení⁸¹ družstev a tato událost se také stala podnětem k opětovnému spojení obou částí obce⁸², která byla rozdělena roku 1924⁸³. Od 1. ledna 1979 se spojovala další družstva - Sloupnice, Řetová a Němčice. Toto sloučení bylo pokusem o zavedení nové kooperační metody. Toto Jednotné zemědělské družstvo 1. máje se sídlem ve Sloupnici příliš neprosperovalo a nakonec byl vzájemný vztah ukončen 1. ledna 1981⁸⁴.

4. Kolektivizace - exemplární tresty

Jedním z represivních přístupů vůči tzv. „vesnickým boháčům“ bylo násilné vysídlení z jejich bydliště. Tento příkaz platil nejen pro hospodáře, ale také pro celou jeho rodinu. Vytypovaný rolník byl obviněn z neplnění dodávek nebo z neobhospodařování všech pozemků. Tato obvinění byla snadno sehnatelná (soukromí zemědělci měli zabrané stroje a nesměli zaměstnávat pracovní síly). Postižený sedlák dostal příkaz na odevzdání veškerého

⁸⁰ Použito z: *Kronika obce Horní Sloupnice rok 1954 – 1989*, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. 599, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice, s. 194

⁸¹ Na počátku kolektivizace v 50. letech byla průměrná velikost jednoho JZD 359 ha zemědělské půdy. Postupně se však jednotlivá družstva slučovala a roku 1975 už činila průměrná výměra 1325 ha. K tomuto slučování vedlo několik důvodů. Mezi nejdůležitější patří zcela vyloučit alternativní formy zemědělské výroby a potlačit náznaky privatizace, která se začala objevovat v šedesátých letech. Větší celky také byly z hlediska centrálního plánování a kontroly lépe ovladatelné. Čerpáno z: Doc. PhDr. Ing. MAJEROVÁ CSc, Věra, *Sociologie venkova a zemědělství*, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita Praha, 1997, s. 112

⁸² HEBLT, Ladislav – HOLUB, Josef – KŘÍŽOVÁ, Olga, *Vývoj zemědělství ve Sloupnici po roce 1948*, in: *Almanach 700 let, Sloupnice 1992*, s. 27

⁸³ Sloupnice byla pro potřebu správy rozdělena na dvě části – tzv. horní a dolní správa. Toto rozdělení je doložitelné již roku 1572 v pozemkové knize založené pro správu litomyšlských městských vsí. Celá obec však vystupuje jako celek, což potvrzuje např. číslování domů z roku 1770. K definitivnímu rozdělení obce na dvě samostatné části došlo až roku 1924. Čerpáno z [www. sloupnice.cz](http://www.sloupnice.cz), 21. 12. 2009

⁸⁴ HEBLT, Ladislav – HOLUB, Josef – KŘÍŽOVÁ, Olga, *Vývoj zemědělství ve Sloupnici po roce 1948*, in: *Almanach 700 let, Sloupnice 1992*, s. 27

movitého i nemovitého majetku příslušnému JZD či státnímu statku⁸⁵. Takto zabraný majetek poté komunistický režim využíval pro své potřeby či do těchto prostor umístil např. školku⁸⁶.

Vystěhovaní rolníci si mohli ponechat nejn nutnější vybavení, ke kterému často náležel stůl, židle, dvě postele s peřinami a skříň. Obvykle se jednalo o vybavení, které se rodině vešlo na jeden nákladní vůz. Poté museli okamžitě opustit vesnici, do které se již nesměli pod trestem vězení vrátit⁸⁷. Mnoho rodin se do místa původního bydliště vrátila až po Sametové revoluci, tj. po roce 1989. Rodiny bývaly odsunuty co nejdále. Jako náhradní ubytování byly poskytovány byty v pohraničí, hospodářská stavení či polorozpadlé chalupy. Často se stávalo, že mnohočlenná rodina se tísnila v jedné malé komůrce nebo v bývalé maštali⁸⁸.

V litomyšlském okrese bylo takto potrestáno několik osob, v Pardubickém kraji to bylo celkem 168 rolníků⁸⁹. Soupisem vzpomínek takto postižených lidí se v současnosti zabývá zejména Miloslav Růžička, který zachycuje 121 rodin a jejich osudů v knize „*Vyhnanci – Akce Kulak*“. Sloupenské oběti, tedy Malochovi a Šplíchalovi však v této knize zahrnutí nejsou. Autor o těchto případech zřejmě nesehnal dostatek informací nebo se o nich nedozvěděl. Konkrétní důvod, který by mu bránil v sepsání těchto událostí, mi není známý.

4. 1. Případ rodiny Malochovy

Ve Sloupnici mělo být podle původního plánu, od něhož se později ustoupilo, vystěhováno pět rodin. Jednou z rodin, které se nakonec násilný odsun vyhnul, byly Sedláčkovi z Horní Sloupnice⁹⁰. Ti nebyli pravděpodobně vystěhováni díky faktu, že dcera Sedláčkových – Marie Sedláčková, přezdívaná Manka - byla během druhé světové války zapojena do odbojového hnutí, jež se na Sloupensku zformulovalo, byla členkou studentského ilegálního hnutí v Litomyšli a spolupracovala také s komunistickým odbojem, kterému doručovala důležité informace. Na konci války však byla během tajné akce prozrazena, poté vyslýchána v Brně na Žlutém kopci a nakonec zemřela v dubnu 1945 jako jedna z posledních obětí koncentračního tábora Mauthausen⁹¹.

⁸⁵ www.totalita.cz/seznamy/, 25. 1. 2010

⁸⁶ Školka byla vytvořena v domech obou sloupenských vystěhovalců. Čerpáno ze vzpomínek pana Holuba, 26. 12. 2009 (písemný záznam v držení autorky).

⁸⁷ www.totalita.cz/seznamy/, 25. 1. 2010

⁸⁸ www.totalita.cz/seznamy/, 25. 1. 2010

⁸⁹ [www. totalita.cz/sektor/zem_jzd](http://www.totalita.cz/sektor/zem_jzd), 25. 1. 2010

⁹⁰ Čerpáno ze vzpomínek p. Holuba, Sloupnice 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky

⁹¹ POSPÍŠILOVÁ, Hana, *Nekomunistická odbojová činnost na Sloupnicku v letech 1939 – 1945*, Seminární práce 2008/2009, s. 21

Do Sloupnice přišel roku 1952 Rudolf Plášek⁹², který se stal novým předsedou MNV. Už jeho úvodní projev ukazoval, že je velmi horlivým příslušníkem strany KSČ a že se bude při své funkci řídit směrnicemi této strany⁹³. V obci se říkalo, že ve Sloupnici měl právě tento muž rozhodnout o tom, kdo bude vystěhován. Později se však vyjádřil ve smyslu, že jeho vina to nebyla⁹⁴. Malochovým patřil statek v Horní Sloupnici č. p. 225. Jan Maloch vlastnil největší výměru zemědělské půdy v obci a také největší plochu lesa⁹⁵. Malochovi byli úředně vystěhováni 26. února 1953 a odešli do Květné u Poličky⁹⁶. Spolu s Janem Malochem odešla do Květné také jeho druhá žena⁹⁷ a dvě dcery. Podle vzpomínek některých pamětníků neměl J. Maloch ve Sloupnici příliš dobré vztahy se ostatními obyvateli, což bylo pravděpodobně jedním z důvodů, proč se nikdo nepokusil vystoupit proti rozsudku vystěhování⁹⁸. Jelikož však v dobu, kdy byl Malochovým zabrán majetek, ještě neexistovalo jednotné družstvo, MNV rozprodal živý inventář (tj. dobytek) místním zájemcům a půda byla dána do nuceného pachtu⁹⁹. Z jejich statku na Horní Sloupnici byla později vytvořena školka, již využívaly zejména rodiny z Horní Sloupnice. Josef Holub ze Sloupnice byl svědkem vystěhování Malochových a na celou událost dodnes vzpomíná: „*Když Malochovi odjížděli, byl jsem právě v obchodě. Obsluha nestíhala, bylo zde spousta lidí a panovala všeobecná nervozita. Náhle jsem uviděl Malochovi, kteří jeli na traktoru a na něm měli naložených pár osobních věcí. V obchodě byla také paní Sedláčková z Horní Sloupnice, která se rozplakala a řekla, že místo Malochových měli jet dnes oni.*“¹⁰⁰

Do Sloupnice se roku 1968 vrátila pouze manželka a syn, který se Malochovým narodil v Květné. Jedna z dcer zůstala u Poličky, kde se vdala, druhá dcera i otec brzy poté, co odešli

⁹² Nejprve byl předsedou MNV, poté učil. Roku 1958 odchází učit do Litomyšle, kde se stává ředitelem. Roku 1968 opustil místo učitele a pouze brigádně pracoval ve fabrice ZTS v Litomyšli. Čerpáno z: Vzpomínky p. Holuba z 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky

⁹³ Kronika obce Horní Sloupnice, díl III. (rok 1945 – 1954), Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále jen SOkA Ústí n. Orlicí), Mezifondový soubor kronik, sign. KR 419, s. 145

⁹⁴ Tyto informace mohou být spekulativní. Vzpomínky p. Holuba z 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky

⁹⁵ HEBLT, Ladislav, *Počátky socializace Horní Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1992, s. 20

⁹⁶ Kronika obce Horní Sloupnice, díl III. (rok 1945 – 1954), SOkA Ústí nad Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. KR 419, s. 154

⁹⁷ První žena zemřela. Druhou ženou J. Malocha byla cizinka – zřejmě Ukrajinka, která sloužila u nich na statku.

⁹⁸ J. Maloch zřejmě neudržíval příliš přátelské vztahy se svými spoluobčany. Vzpomínky Hany Benešové (pamětnice žijící ve Sloupnici, č. p. 4) ze dne 14. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky.

⁹⁹ HEBLT, Ladislav, *Počátky socializace Horní Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1992, s. 20

¹⁰⁰ Vzpomínky J. Holuba z 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky

do Květné, zemřeli¹⁰¹. Malochovi požadovali navrácení zabraného majetku v restitučním řízení, ale než byla jejich žádost vyřízena, nastal rok 1968¹⁰² a v řízení se již nepokračovalo. Rodina se proto vrátila zpět do Květné, kde měla postavenou rodinnou vilu. Roku 1989 byl rodině statek i polnosti navráceny¹⁰³. Pozdějším majitelem tohoto statku se tedy stává syn odvedeného Malocha, který prostory rodinného domu pronajímal zemědělskému družstvu (existovala zde jídelna a také zde měl pronajaté prostory řezník)¹⁰⁴.

4. 2. Rod s dlouholetou tradicí z Dolní Sloupnice – Šplíchalovi

(výřez z rodokmenu viz. příloha č. 5)

Druhou rodinou, která byla potrestána vystěhováním, byli Šplíchalovi. Toto rozhodnutí ovlivnilo nejen jejich další život (jako tomu bylo u všech dalších rodin), ale v jeho pozdějším následku došlo k pozastavení dalšího vývoje tohoto rodu. Ten byl zasažen komunistickou ideou o kolektivizaci českého venkova, jež označila Jana Šplíchala (tj. předposledního člena tohoto rodu) za kulaka a spolu s celou rodinou ho vystěhovala z rodného statku¹⁰⁵. K lepšímu poznání tohoto rodu mi pomohla rodinná kronika sepsaná Václavem Šplíchalem (narozeným 1861), v níž jsem se zaměřila především na tři poslední generace tohoto rodu. Fotografie Václava Šplíchala je uvedena v příloze č. 6.

První zmínky, které jsou o rodu Šplíchalů žijících na statku ve Sloupnici doložitelné, pochází z roku 1654¹⁰⁶. Tento záznam se dochoval od otce Václava Šplíchala – Jana¹⁰⁷, který pátral v zemských deskách¹⁰⁸. První dochovaný záznam od člena tohoto rodu pochází však až z roku 1747¹⁰⁹. Z těchto záznamů je tedy patrné, že rod Šplíchalů měl mnohaletou tradici a pravděpodobně by se vyvíjel i nadále.

¹⁰¹ Vzpomínky J. Holuba z 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky

¹⁰² Srpen roku 1968, kdy do Československa vstoupila vojska Varšavské smlouvy, která měla zlikvidovat započaté reformy (v rámci tzv. Pražského jara). Čerpáno z: www.wikipedia.org, 15. 2. 2010

¹⁰³ Vzpomínky Hany Benešové ze Sloupnice, 14. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky

¹⁰⁴ Vzpomínky Jiřího Beneše ze dne 18. 10. 2009, písemný záznam v držení autorky

¹⁰⁵ Čerpáno ze vzpomínek Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky.

¹⁰⁶ *Kronika rodu Šplíchalova v Dolní Sloupnici číslo 6*, sepsal Václav Šplíchal, s. 9. Dále jen: „*Kronika*“. Václav Šplíchal se kromě soupisu rodinných vzpomínek zabýval také zahradnickou činností – sázel ovocné stromy a příležitostně také skládal básně, čímž byl proslulý po celé Sloupnici. Ukázku jedné z jeho básní, kterou složil u příležitosti narození jeho vnuka Jana, uvádím v příloze č. 7.

¹⁰⁷ Jan Šplíchal – nar. 1819, zemřel 1898, „*Kronika*“, s. 54

¹⁰⁸ Zemské desky – předchůdci pozemkových knih. Majetek se zápisem do zemských desek stává dědičným a zůstává ve vlastnictví daného rodu. Čerpáno z: www.wikipedia.org/Zemske_desky, 10. 11. 2009

¹⁰⁹ Záznam o předání statku Mikuláši Šplíchalovi. Čerpáno z: „*Kronika*“, s. 9

Poté, co roku 1898 umírá Jan Šplíchal, připadá statek do vlastnictví jeho syna, Václava Šplíchala¹¹⁰. Se svojí ženou Annou (rozenou Dočkalovou) mají syna Jana (nar. 1885)¹¹¹. Žijí na statku v Dolní Sloupnici, který je však už přestavený. Původní staré stavení stálo podle vzpomínek otce Václava pod stodolou na zahradě. Tato stavba pocházela zřejmě z období 16. – 17. století, ale záznamy týkající se tohoto objektu nejsou přesné.¹¹² Stará stavba byla později zbourána kvůli malým rozměrům a kvůli zchátralosti. Předek Václava – Josef Šplíchal, který vlastnil statek v letech 1806 – 1842 provedl radikální přestavbu hospodářské i obydlené části „nového“ statku. Roku 1826 postavil dřevěnou stodolu a o dva roky později ostatní části rozlehlého zděného stavení. Tato stavba byla podle záznamů v kronice „*moderní a jedna z nejlepších v kraji*“.¹¹³ Další velké úpravy rodinného statku provedl Jan (narozen 1819) – např. nahradil dřevěné stěny ve světnici kamennou a cihlami izolovanou vyzdívkou¹¹⁴. Jedny z největších zásluh na přestavbách a úpravách rodinných pozemků má však autor kroniky, tj. Václav. Ten zboural půlku starého srubu, z čehož získal velké množství dřeva. Proto se rozhodl v Končinách¹¹⁵ vybudovat hájovnu, s jejíž výstavbou mu pomáhal nádeník „Janek“ Doležal.¹¹⁶ Společně pracovali ve Sloupnici, na zahradě, kde dali dohromady celou chalupu bez střechy. Stavení poté rozebrali a na vozech odvezli do Končin. Všechny náklady na stavbu tvořili 140 zlatých.¹¹⁷ Roku 1897 byl Václav Šplíchal zvolen starostou obce. O tomto úřadě a období jeho trvání se v kronice příliš nezmiňuje a věnuje pozornost dalším úpravám rodinného statku. Po stržení krovu následovala výstavba nové střechy a úprava vnitřních prostor stavení.¹¹⁸

Zajímavou zmínkou v kronice je svatba Václavovy dcery Anny Šplíchalové s Václavem Čapkem roku 1906¹¹⁹. Podle záznamů se svatby zúčastnil také významný host, tj. Joseph Šplíchal, příbuzný rodiny, který vlastnil velký tiskařský závod v Turhoutu, v Belgii. Byl velmi bohatý a také mu zřejmě velmi záleželo na tom, aby se Šplíchalovi vrátili ke katolické víře, neboť sám byl zřejmě hluboce věřícím člověkem. Šplíchalovi však již dříve přestoupili k evangelické víře, a proto i přes návrh poskytnutí financí pro výstavbu „*krásné výměnkářské*

¹¹⁰ nar. 1861, autor použité „*Kroniky*“, všestranně činný člověk, autor básní, několikrát provedl úpravu rodinného statku, „*Kronika*“, s. 93

¹¹¹ „*Kronika*“, s. 121

¹¹² „*Kronika*“, s. 131

¹¹³ „*Kronika*“, s. 132

¹¹⁴ „*Kronika*“, s. 133

¹¹⁵ Končiny - malá vesnice nedaleko Sloupnice.

¹¹⁶ „*Kronika*“, s. 139

¹¹⁷ „*Kronika*“, s. 140

¹¹⁸ „*Kronika*“, s. 144

¹¹⁹ „*Kronika*“, s. 240

vily“ Václav Šplíchal odmítl¹²⁰. Díky tomuto zápisu je patrné, že rod Šplíchalů se nerozrůstal jen v rámci českých hranic a také podává důkaz toho, jak důležitě bylo pohlíženo na náboženskou příslušnost, nejen na počátku 20. století. Mezi další „významné“ příbuzné rodiny Šplíchalových patřila také matka Václava Šplíchala – Anna, která se stala předlohou pro spisovatelku Terézu Novákovou, jež zvětčila charakter Anny ve svém díle *Dvě stařenky*¹²¹. Velmi dobrým přítelem Šplíchalových byl také malíř Jan Šplíchal (příbuzenské vztahy mezi nimi neexistovaly). Ten vystudoval řemeslnickou školu v Litomyšli, kde si jeho kreslířských schopností povšiml Karel Šťastný, akademický malíř, jež začal Jana seznamovat se základy malířského umění. Přestože Jan Šplíchal nikdy neabsolvoval malířskou akademii, byl odborníky uznávaný a byl mu přiznán titul „akademický malíř“. Jeho četná díla nabývají i v současnosti na oblíbenosti, což dokládají úspěšné aukce jeho děl. Některé obrazy vlastní litomyšlská galerie a některé se také nachází ve vlastnictví galerie v Jičíně. Po jeho smrti skoupil Janův bratr dostupně obrazy a udělal z nich výstavu v Litomyšli, Ústí nad Orlicí, Vysokém Mýtě a v České Třebové¹²². Ukázky jeho obrazů jsou v příloze č. 8.

Důležitý zásah do života rodiny Šplíchalových znamenala první světová válka.¹²³ Jan Šplíchal (narozen 1885) byl povolán již první mobilizační vyhláškou. Byl vojínem zdravotního oddělení a 27. července 1914 se musel dostavit na místo určení, kterým byl Josefov.¹²⁴ Jan byl poslán do Rumy¹²⁵, odkud psal domů pravidelně dopisy, takže jeho rodina věděla, že je v pořádku. Tyto dopisy byly posílány přes srbského majitele obchodu v Rumě, který podporoval Čechy¹²⁶. Na ukázce z Janova dopisu je vidět, že byl v poměrně klidném místě, kde měl dostatek jídla (viz. příloha č. 9). Další prodloužení války vyvolalo potřebu nových koní, takže 1. srpna 1914 bylo ze Sloupnice odvedeno čtyřicet koní, z nichž jedna kobyla patřící Šplíchalovým, za kterou dostali později náhradu 800 korun.¹²⁷ První dovolenou

¹²⁰ „Kronika“, s. 241

¹²¹ „Kronika“, s. 242

¹²² Použito z: www.senio.cz, 20. 2. 2010. Autorem článku je Antonín Mikolášek, zároveň jeden z pamětníků.

¹²³ „Kronika“, s. 255

¹²⁴ „Kronika“, s. 256. Jak uvádí otec odvedeného Jana a zároveň autor kroniky, jejich rodinu uklidňovala slova německého císaře Viléma, který ke svému vojsku prohlásil, že „*dříve, než listí ze stromů opadá, budou z války doma*.“ (Citace použita z „Kroniky“). Tím vyjadřoval důvěru v Německý plán tzv. Blitzkriegu, tj. Bleskové války. Podle tohoto plánu měla být Francie obsazena během několika týdnů.

¹²⁵ Ruma - město na srbských hranicích, čerpáno z: „Kronika“, s. 257

¹²⁶ „Kronika“, s. 259

¹²⁷ „Kronika“, s. 257

v listopadu 1915 strávil Jan ve Sloupnici.¹²⁸ Po návratu do války byl Jan vyšetřován pro velezradu¹²⁹, vyšetřovatelé byli i ve Sloupnici u jeho otce Václava, ale nakonec byla Janovi novým císařem Karlem I. udělena milost. Roku 1917 byl vydán příkaz, že všichni „saniťáci“ budou přiděleni k pěchotě a pojedou do Roudnice k výcviku zacházení se zbraní a poté na frontu.¹³⁰ To znamenalo reálné nebezpečí pro Jana. Václav Šplíchal poprosil o pomoc svého přítele, hejtmana Zemana a ten udělil Janovi trvalou dovolenou.¹³¹ Po návratu domů však brzy celá rodina Šplíchalových onemocněla španělskou chřipkou a Jan měl navíc zhoršený průběh nemoci kvůli zápalu plic. Všichni se z nemoci zotavili, ale 15. července 1923 Jan zemřel na těžký zápal plic, který u něho propukl po hašení požáru místní sýpky.¹³²

Po smrti majitele rodinné usedlosti byl statek přepsán na nezletilé potomky – Annu a Jana (viz. dále, Jan Šplíchal - pozdější „kulak“ a předposlední člen rodu Šplíchalů), jejichž poručníkem se stal Václav.¹³³ Po smrti Václava Šplíchala statek zůstává ve vlastnictví Jana.

5. Jan Šplíchal a jeho rodina jako poslední členové rodu

Jan Šplíchal se stává novým majitelem rodinného statku (přesný rok nezjištěn). Spolu s manželkou Boženou vychovávali dceru Hanu a syna Jana. Emilie Čejková (rozená Janoušková) vzpomíná na celou rodinu velmi ráda: „*Své dětství jsem strávila na statku ve Sloupnici. Šplíchalovi bydleli hned vedle nás, proto jsme se s Hankou a Janem často a rádi navštěvovali. Byli velmi přátelští, skromní a měli rádi přírodu – podpořeno tím, že jejich děda Václav měl ovocné sady.*“¹³⁴

Poté, co se ve Sloupnici začne připravovat vznik JZD, nastávají Janu Šplíchalovi problémy. Komunisté se snaží - v rámci propagace, která má přilákat ke kolektivnímu zemědělství co nejvíce soukromých zemědělců, poukazovat na „neúspěchy“ větších sedláků, tzv. vesnických boháčů a tím lidem ukázat, že tento způsob hospodaření je už přežitkem (více viz v předešlých kapitolách). Mezi tyto větší soukromé zemědělce patří i Jan Šplíchal. Dne 12. 7. 1951 se v periodiku Vesnické noviny objevil ve výčtu jmen také Jan Šplíchal, který k 30. 6. 1951 nesplnil dodávku zásobování masem. Měl předepsáno 1338 kg masa a nedodal

¹²⁸ „Kronika“, s. 274

¹²⁹ Jan se zřejmě se svými přáteli opil a prohlásil, že to „zpuchřelé Rakousko se musí rozsypat“. Naneštěstí ho u toho slyšel jakýsi Polák, který ho udal. Čerpáno z: „Kronika“, s. 276

¹³⁰ „Kronika“, s. 277

¹³¹ „Kronika“, s. 279

¹³² „Kronika“, s. 291

¹³³ „Kronika“, s. 292

¹³⁴ Čerpáno ze vzpomínek Emilie Čejkové z Dolního Újezda, písemný záznam z 8. 11. 2009 v držení autorky.

nic¹³⁵. Mezi nepříjemnosti, které Janu Šplíchalovi nastaly, patří řada soudních řízení a obžalob. V prosinci 1950 byl obžalován z trestného činu útoku proti skupinám obyvatel¹³⁶. 12. prosince 1950 se konala v hostinci U Chlebounů hasičská schůze, které se zúčastnil i Jan Šplíchal a zřejmě se vyjadřoval k příslušníkům KSČ, což bylo později využito jako otevřená kritika komunistického režimu. 1. ledna 1951 navíc v hostinci u Janeckých hovořil s nějakým příslušníkem komunistické strany, který mu slíbil, že před ním může mluvit otevřeně¹³⁷, a proto zřejmě Jan Šplíchal prohlásil, že Ladislav Záleský, jednatel místní organizace KSČ, je udavač¹³⁸. Daný člověk ho však udal na policii a Janovi byl Okresním soudem v Litomyšli uložen trest (ze dne 7. 5. 1951) odnětí svobody na tři měsíce u krajského vězeňského ústavu v Chrudimi a zaplacení částky 3 000 Kč nepodmíněně¹³⁹. Tento trest měl nastoupit do 15 – ti dnů u vězeného zařízení v Chrudimi. Jan však zažádal o odložení nástupu výkonu trestu až na 15. září, neboť – jak uvádí ve svém dopisu prokuratuře – pracoval sám na hospodářství ve výměře 21,98 ha a nástup do věznice v tomto období by narušil žně¹⁴⁰. Dokumenty, které by doložily, zda byl trest Janu Šplíchalovi opravdu odložen, bohužel nebyly dohledány. Ve spisu, jenž Jana Šplíchala viní z nedodání předepsaných dodávek z roku 1952 (viz. níže), je uvedeno, že podzimní polní práce za něho prováděl jeho sedmnáctiletý syn Jan¹⁴¹.

Později ještě Jan Šplíchal obdržel příkaz k úhradě 4 638 Kčs jako náklady trestního řízení. Jan na tento příkaz podal odvolání, neboť po celou dobu výkonu trestu pracoval v Křižanovicích, kde plnil pracovní normy přes 200%, takže krajská věznice obdržela každý měsíc určité peněžní částky. Díky tomu se Jan domníval, že jsou jeho vězeňské výdaje

¹³⁵ SOkA, kart. 15, inv.č. 9912, *Vesnické noviny okresu Litomyšl*, ročník II, číslo 10, 12. 7. 1951, Litomyšl

¹³⁶ Jan Šplíchal byl obviněn na základě § 118 odst. 2. trestného zákona. Čerpáno z: Dopis okresní prokuratury v Litomyšli adresovaný Janu Šplíchalovi, který je součástí osobních dokladů Jana Š. Originál v držení Josefa Sokola (synovec Boženy Šplíchalové), který je současným majitelem statku v Dolní Sloupnici.

¹³⁷ Vzpomínky Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky

¹³⁸ Dopis okresní prokuratury v Litomyšli adresovaný Janu Šplíchalovi, který je součástí osobních dokladů Jana Š. Originál v držení Josefa Sokola

¹³⁹ Vyzvání k nastoupení trestu, tento dokument součástí osobních dokladů Jana Š. Originál v držení Josefa Sokola.

¹⁴⁰ Dopis Jana Šplíchala prokuratuře ze dne 5. 6. 1951, součást osobních dokladů Jana Š. Originál v držení Josefa Sokola.

¹⁴¹ Díky tomu se můžeme domnívat, že Jan nastoupil k výkonu tříměsíčního trestu skutečně až na podzim.

splaceny¹⁴². Krajský soud v Pardubicích však 25. února 1952 rozhodl v neveřejném zasedání v Janův neprospěch, a proto byl nucen částku 4 638 Kč zaplatit¹⁴³.

Další obvinění z neplnění dodávkových povinností přišlo Šplíchalovým v listopadu roku 1952. Podle oznámení prokuratury v Litomyšli se dopustil trestného činu ztěžování provozu národních podniků a ohrozil jednotný hospodářský plán¹⁴⁴. Jan Šplíchal nedodal pšenici, žito, oves, luštěniny, krmné luštěniny, vejce a také hovězí a vepřové maso spolu s mlékem. Jan Šplíchal argumentoval tím, že 15 arů žita bylo zničeno při výstavbě stožárů vysokého napětí. Tyto důvody byly však ze strany okresní prokuratury popírány a také byly obhajovány dodávkové povinnosti, které se (podle vládnoucího režimu) „*postupně zvětšují, jak se zvětšuje produktivita zemědělské práce*“.¹⁴⁵ Okresní prokurátor Janu Šplíchalovi sdělil, že žaloba je podaná oprávněně, neboť „*vzhledem k zásadní důležitosti jednotného hospodářského plánu pro hospodářství republiky je každé jednání, byť i z nedbalosti, namířené proti zájmům plánu, zvláště společensky nebezpečné.*“¹⁴⁶

5. 1. Příkaz k vystěhování a zákaz pobytu

Na základě obvinění z roku 1952 byl Jan Šplíchal po zasedání lidového soudu v Litomyšli dne 25. března 1953 odsouzen k trestu odnětí svobody na čtyři měsíce a k náhradě nákladů na trestní řízení. Dále mu propadl veškerý majetek („*ve prospěch státu*“), ztratil čestná občanská práva na tři roky a byla mu „*navždy*“ zakázána samostatná hospodářská činnost („*jelikož obviněný neužívá soukromého podnikání ve prospěch celku...*“)¹⁴⁷. Všechna tato odsouzení byla nepodmíněná. V obsáhlém soudním rozhodnutí, které Jan Šplíchal obdržel, je popsán jako „*alkoholík, kterýžto vášni propadl, o čemž svědčí dluh na jeho usedlosti. Polí si vůbec nehleděl, neb tato jsou zaplevelená následkem čehož docíloval malého výnosu produktů*“¹⁴⁸. Jako přitěžující okolnost shledal soud „*nepřátelství k lidově demokratickému řádu a také fakt,*

¹⁴² Dopis Jana Šplíchala z 6. února 1952 krajskému soudu v Pardubicích. Dopis je součástí osobních dokladů Jana Š. Originál v držení Josefa Sokola.

¹⁴³ Soud rozhodoval na základě zákona §68 a 72 trestního řádu, čerpáno z dopisu okresního soudu v Litomyšli ze 7. března 1952. Součástí osobních dokladů Jana Šplíchala

¹⁴⁴ podle zákona §135, odst. 2 trestného zákona. Čerpáno z: Žaloba okresního prokurátora v Litomyšli ze dne 10. 11. 1952, součástí osobních dokladů J. Šplíchala, originál v držení Josefa Sokola, Dolní Sloupnice. Dále jen „*Žaloba*“

¹⁴⁵ „*Žaloba*“

¹⁴⁶ „*Žaloba*“

¹⁴⁷ Dopis zasláný Janu Šplíchalovi dne 25. 3. 1953 po rozhodnutí lidového soudu v Litomyšli o vystěhování jeho rodiny ze Sloupnice. Dopis je součástí osobních dokumentů J. Šplíchala, nyní v držení Josefa Sokola, Dolní Sloupnice. Dále jen „*Soudní rozhodnutí*“

¹⁴⁸ „*Soudní rozhodnutí*“, s. 1

že v trestném činu pokračoval delší dobu¹⁴⁹. Soud žádnou polehčující okolnost nenalezl a „stupeň společenské nebezpečnosti trestného činu obviněného je značný“¹⁵⁰. Soud ještě uvádí, že zájem na potrestání tohoto trestného činu má široká veřejnost, kterou svými neplněnými dodávkami nepřímě ohrožoval¹⁵¹. Ze všech uvedených obvinění a vznešených argumentů je patrné, že byly značně zveličovány až smyšleny a posloužily jako dobré „záminky“ pro zdánlivě spravedlivé odstranění režimu nepohodlné osoby. Příkaz k vystěhování získali i ostatní členové rodiny, tj. manželka Jana - Božena Šplíchalová, syn Jan a dcera Hana. Rodině byl tedy zakázán pobyt v obvodu okresu Litomyšl a přidělen dům na hospodářství ČSSS Bilina, provozovna Libčeves¹⁵².

5. května 1952 přijel ke Šplíchalovým nákladní vůz, který měl příkaz rodinu vystěhovat¹⁵³. Odnesli si s sebou pouze nejnútnejší vybavení, které se vešlo na jeden vůz. 12. listopadu 1952 byl sepsán jejich veškerý majetek, který připadl státu a jeho soupis uvádím v příloze č. 10. Druhý den po vystěhování Šplíchalových byla vyhlášena rozsáhlá amnestie podle rozhodnutí prezidenta Zápotockého a vlády¹⁵⁴. Díky amnestii mohl Jan Šplíchal plnit¹⁵⁵ udělený tříměsíční trest na svobodě a nemusel nastoupit do věznice. Ideální polovina statku, která patřila Janu Šplíchalovi, ihned připadla státu, ale druhá ideální polovina, tj. část, kterou vlastnila jeho žena, státu podle zákona připadnout nemohla. 15. května 1957 však Božena Šplíchalová obdržela rozhodnutí MNV z Dolní Sloupnice o tom, že budou provedeny opatření k zajištění její poloviny. MNV argumentuje tím, že jí byl zakázán pobyt ve Sloupnici, čímž nemůže pozemky obdělávat, a proto ji „lze posuzovat jako usedlost kulackou“¹⁵⁶. Dále je však dodáno, že k faktickému převzetí statku pro potřeby JZD, došlo již v letech 1956 – 1957. Božena Šplíchalová se proti tomuto rozhodnutí odvolala, ale na její nesouhlas bylo v dopise Rady ONV v Litomyšli odpovězeno tak, že 15. 5. 1957 již byla její ideální polovina převedena do bezplatného trvalého užívání místního JZD. Božena neobdržela ani požadované peníze z nájemného z její poloviny usedlosti, neboť ta byla dána do povinného nájmu místním

¹⁴⁹ „Soudní rozhodnutí“, s. 3

¹⁵⁰ „Soudní rozhodnutí“, s. 4

¹⁵¹ „Soudní rozhodnutí“, s. 4

¹⁵² Dopis z ONV v Litomyšli z 8. 12. 1953 zaslaný Janu Šplíchalovi. Dopis součástí osobních dokumentů J. Šplíchala, nyní v držení Josefa Sokola.

¹⁵³ Vzpomínky Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky

¹⁵⁴ Podle vzpomínek Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky

¹⁵⁵ Podle §76 trestního řádu správního

¹⁵⁶ Rozhodnutí MNV ze dne 15. 8. 1957, dopis je součástí osobních dokladů Jana Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola

zemědělcům bezplatně¹⁵⁷. V lednu 1953 byla přestěhována MNV místní školka z domu (č.p. 12) do konfiskovaného statku Šplíchalových v Dolní Sloupnici¹⁵⁸. Šplíchalovým bylo také později oznámeno, že jejich chalupa v Končinách, kterou vybudoval Václav Šplíchal, byla zbořena a parcela se sloučila s parcelou vedlejší¹⁵⁹.

V Libčevsi byli Jan i Božena zaměstnání na farmě ČSSS Libčeves¹⁶⁰ - Jan dostal blíže neurčenou funkci a Božena trhala jablka¹⁶¹, dcera Hana byla zaměstnána v místních drůbežárnách¹⁶² a syn Jan odešel pracovat na nějakou dobu do Pardubic. Později vykonával povinnou vojenskou službu, kdy byl zařazen ke skupině PTP¹⁶³, tj. pomocných technických praporů¹⁶⁴. „Do těchto oddílů byli nejčastěji posíláni synové podnikatelů, velkostatkářů, zkrátka lidé, kteří byli u vládnoucího režimu zařazeni jako nespolehliví. Panovaly zde všeobecně špatné podmínky a členové těchto útvarů nesměli mít zbraň.“¹⁶⁵ Muži, kteří byli členy PTP, pracovali nejčastěji v dolech (např. na Ostravsku či na Slovensku), ve stavebnictví, na vojenských stavbách, atd.¹⁶⁶ Rozmístění PTP v listopadu 1953 na území Československa zobrazuje mapa v příloze č. 11. Jan Šplíchal byl umístěn na jakési odlehle místo (bohužel se mi nepodařilo zjistit přesné místo jeho pobytu), kde se staral o vepřový dobytek¹⁶⁷. Kvůli špatným hygienickým podmínkám a také zimě zde onemocněl zápallem plic a v důsledku nedostatečné zdravotní péče nemoci podlehl - 26. 7. 1956 zemřel v nemocnici v Karvině¹⁶⁸ a byl pohřben v Horní Sloupnici. V osobních dokladech Jana Šplíchala se nachází

¹⁵⁷ Dopis Rady ONV v Litomyšli ze dne 22. 5. 1957. Součást osobních dokladů J. Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola.

¹⁵⁸ Čerpáno ze vzpomínek Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky

¹⁵⁹ Usnesení lidového soudu v Litomyšli ze dne 23. 10. 1953. Dopis je součástí osobních dokladů Jana Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola.

¹⁶⁰ Uvedeno na povolence k opuštění Libčevsi vydané ONV, odborem zemědělského a lesního hospodářství dne 22. 5. 1957. Povolenka je součástí osobních dokladů J. Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola

¹⁶¹ Vzpomínky Emílie Čejkové, 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky

¹⁶² Zde byla pod dohledem, zřejmě, aby neutekla. Výpověď Emílie Čejkové ze dne 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky

¹⁶³ Jednalo se o jednotky československé armády, které existovaly v letech 1950 – 1954 a byly určeny k fyzické (mnohokrát nebezpečné a těžké) práci. V těchto útvarech beze zbraně sloužili tzv. politicky nespolehliví občané. Čerpáno z: PhDr. BULISOVÁ, Jiřina, *Ottova všeobecná encyklopedie ve 2 svazcích*. M – Ž, Praha 2003, s. 280

¹⁶⁴ Výpověď Emílie Čejkové ze dne 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky

¹⁶⁵ Výpověď Jiřího Beneše ze dne 22. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky

¹⁶⁶ www.wikipedia.org, 22. 2. 2010

¹⁶⁷ Vzpomínky Antonína Mikoláška, písemný záznam v držení autorky

¹⁶⁸ Čerpáno z: *Kronika rodu Šplíchalova v Dolní Sloupnici číslo 6, dříve čís. 53, 84 a 231*. Sepsal Václav Šplíchal, Dolní Sloupnice, paginace chybí, nevročeno

také *povolení výjimky ze zákazu pobytu*, udělené na dny 5. – 8. 12. 1959 pro rodinu Šplíchalových, aby mohli odjet do Sloupnice navštívit hrob Jana.

Roku 1967 podala Hana Šplíchalová žádost na koupi obytných částí v prvním poschodí jejich bývalého sloupenského statku. Překážkou v prodeji se však stal fakt, že v jejich obytných prostorách byla zřízena školka a MNV neměl jiné prostory, kam by ji mohl umístit¹⁶⁹. 1. července 1970 byla Janu Šplíchalovi uznána ministerstvem spravedlnosti náhrada ve výši 45 879 Kč za jednu polovinu obytné části statku ve Sloupnici¹⁷⁰. Šplíchalovi po roce 1970 kupují dům v Brandýse nad Orlicí (dům je koupen někdy mezi roky 1970 – 1974), podle vzpomínek Antonína Mikoláška je to z důvodu, aby mohli být blíže Sloupnici. Jan Šplíchal v Brandýse 11. května 1978¹⁷¹ umírá a do Dolní Sloupnice se tak roku 1992, kdy proběhlo restituční řízení a statek připadl zpět Šplíchalovým, vrací pouze Božena Šplíchalová spolu s dcerou Hanou¹⁷². Hana se nevdala a později ve Sloupnici pracovala jako servírka¹⁷³. 30. listopadu 1997 však Hana zemřela¹⁷⁴ a na statku zůstala pouze její matka, Božena. Ta později žila na statku se sestrou Marií, která se vdala a měla dvě děti – Jaroslavu a Josefa Sokolovi¹⁷⁵. Božena Šplíchalová ještě před svojí smrtí odkázala statek Josefu Sokolovi, tj. svému synovci¹⁷⁶. Umírá 23. 10. 2000 jako poslední člen rodu Šplíchalových, který měl ve Sloupnici mnohaletou tradici. V současnosti je statek ve vlastnictví Josefa Sokola a jeho podoba po rekonstrukci je zachycena v příloze č. 13.

¹⁶⁹ Dopis MNV v Dolní Sloupnici ze dne 24. 5. 1967. Dopis je součástí osobních dokladů J. Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola.

¹⁷⁰ Uvedeno v dopise ze dne 8. 7. 1970 zaslaném Advokátní poradnou Louny Janu Šplíchalovi. Dopis je součástí osobních dokladů J. Šplíchala, nyní ve vlastnictví Josefa Sokola.

¹⁷¹ Čerpáno z: „*Kronika*“, paginace chybí.

¹⁷² Budovy byly Šplíchalovým vráceny 8. 12. 1992, pozemky (tj. pole) 4. 11. 1992 a lesy 16. 12. 1992. V navraceném majetku už nebyla zahrnuta stodola s vysokou historickou hodnotou, která byla podle vzpomínek Josefa Sokola umístěna na zahradě pod statkem. Výjimečnost této stodoly spočívala v tom, že měla tvar šestiúhelníku a neobsahovala prý žádné hřebíky. Tato stodola byla ještě před restitucí - zřejmě kvůli špatnému technickému stavu, zbourána. Čerpáno ze vzpomínek Josefa Sokola

¹⁷³ Čerpáno ze vzpomínek Hany Benešové, 14. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky

¹⁷⁴ Čerpáno ze vzpomínek Josefa Sokola, 22. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky

¹⁷⁵ Čerpáno ze vzpomínek Emílie Čejkové, 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky.

¹⁷⁶ Čerpáno ze vzpomínek Emílie Čejkové ze dne 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky

Závěr

Únorovým převratem roku 1948, kdy se k moci dostala komunistická strana, začal být po celém Československu aplikován „osvědčený“ postup socializace ze Sovětského svazu. Zprvu pozvolné vytváření jednotných zemědělských družstev přerostlo v touhu po ovládnutí celého hospodářského života a propojení všech jeho složek. Těmto ideám však stáli v cestě velcí vesničtí sedláci, komunisty hanlivě označováni jako „kulaci“, kteří byli svou soukromou, mnohokrát poměrně prosperující zemědělskou činností rušivým prvkem jejich plánů. Režim proto začal pracovat tak, aby byl soukromý sektor postupně systematicky zcela zlikvidován. V letech 1948 – 1956 nastalo pro české vesnice nejhorší období. Běžnými byly různé formy perzekuce, útlatu, nezákonnosti či násilí a všechny tyto způsoby likvidace soukromého podnikání byly „*hlubokým zásahem do života vesnice*“, které různým způsobem ovlivnily život téměř čtvrt milionu československých rodin¹⁷⁷.

Podmínky pro jeho likvidaci a *ovládnutí obyvatel byly na vesnici složité. Pevné vazby a vztahy k půdě obdělávané rodinami po staletí se staly překážkou "socializace vesnice"*¹⁷⁸. Kolem roku 1950 se začaly prudce zvyšovat hodnoty povinných dodávek, jež museli sedláci plnit. Často velmi nadsazené dodávky však sedláci nebyli schopni plnit, což sloužilo jako důvod k dalšímu trestnímu stíhání. Podle následných rozsudků byli sedláci nuceni opouštět své statky spolu s celou rodinou. Od listopadu 1951 do léta 1953 bylo k vysídlení vybráno 8 246 osob - 3 246 mužů, 2 722 žen, 1 606 dětí a 672 práce neschopných osob¹⁷⁹. Celkem bylo vystěhováno minimálně 1 629 rodin, přičemž poslední takovýto rozsudek (který byl zaevidován) byl proveden 28. září 1953¹⁸⁰. V Pardubickém kraji to bylo celkem 168 rolníků¹⁸¹ a na Litomyšlsku bylo takto potrestáno také několik rodin (přesný počet se nepodařil zjistit). Ve Sloupnici obdržely příkaz k vystěhování dvě rodiny – Malochovi z Horní Sloupnice a Šplíchalovi z Dolní Sloupnice (více v textu).

I statistiky hovořící o počtu živnostníků vypovídají za vše: Roku 1948 se na českém území nacházelo více než 172 000 živností s téměř 460 000 pracovníky. Později, roku 1950,

¹⁷⁷ www.totalita.cz, 24. 2. 2010

¹⁷⁸ www.totalita.cz, 24. 2. 2010

¹⁷⁹ Čerpáno z: RŮŽIČKA, Miloslav, *Vyhnaní . Akce „Kulak“*, Havlíčkův Brod 2008, s. 7 – 8. Dále jen „*Vyhnaní*“

¹⁸⁰ „*Vyhnaní*“, s. 8

¹⁸¹ www.totalita.cz/sektor/zem_jzd, 25. 1. 2010

zbylo na našem území jen 47 500 podniků a okolo 54 000 pracovníků, přičemž byly počty živností dále redukovány¹⁸².

Při shromažďování informací k této práci jsem pracovala s dobovým tiskem, který byl nabytý ideologickými články na kolektivní a prosperující zemědělství a na druhou stranu také „nesmyslnými“ obviněními, která se týkala tzv. vesnických boháčů. Zpočátku mě mimoděk napadla otázka, proč lidé nejen tato fakta a „lži“, ale celkově tento nastolený režim přijímali a někteří mu i věřili. S postupným přibýváním materiálů a informací jsem pochopila, že navenek krásné myšlenky a cíle byly silně idealizované a díky zásahům proti jedincům také tvrdě prosazované. Úspěchy prezentované v novinách a na letácích byly jen „špičkou ledovce“, pod kterou se skrývaly tvrdé represe a množství vystěhovaných rodin. Ty se často vracely do svých původních obydlí až po Sametové revoluci. Nutno dodat, že komunistickému režimu tato „taktika“ vyšla, neboť zastrašení sedláci hromadně opouštěli svá soukromá hospodářství a vstupovali do JZD. Zpracování této tematiky mi pomohlo blíže nahlédnout na čtyřicetiletou komunistickou hegemonii v Československu a vytvořit si vlastní kritický názor na toto období.

¹⁸² www.totalita.cz, 24. 2. 2010

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Tabulka znázorňující celkovou bilanci jednotlivých typů JZD na Litomyšlsku v roce 1950. Použito z: STANĚK, Milan, *Počátky kolektivizace zemědělství na Litomyšlsku a její metody (1949 – 1953)*, diplomová práce uložena v SOkA Litomyšl, R – 136, 1969, s. 12. Kopie v držení autorky.

Příloha č. 2 – Tabulka zobrazující velikost státních statků v r. 1951 a podmínky, jež musely státní podniky splnit na základě zákona č. 192 z října 1946 (zákon o dvouletém hospodářském plánu). Převzato z: Doc. PhDr. Ing. MAJEROVÁ CSc, Věra, *Sociologie venkova a zemědělství*, s. 105, 9. 2. 2010

Příloha č. 3 – Přehled plodin a jejich množství, které sklízeli podle zadaných směrnic obce Litomyšlska v roce 1952. Čerpáno z: SOkA Litomyšl, kart. 15, Dobový tisk, *Vesnické noviny okresu Litomyšl*, číslo 24, roč. III, 19. 11. 1952, ONV Litomyšl, kopie v rukou autorky

Příloha č. 4 – Opis z novinového článku: „Proč nepůjdou děti vesnických kulaků studovat na VŠ?“, čerpáno z: SOkA Litomyšl, kart. 15, Dobový tisk, *Vesnické noviny okresu Litomyšl*, číslo 14, roč. IV., 13. 6. 1953, Litomyšl

Příloha č. 5 – Rodokmen Šplíchalových (přepracováno podle Václava Šplíchala), čerpáno z: „*Kronika*“, s. 24, 29, 35, 93, 115, 117, 121, 291, 243, 251, 292, 358.

Příloha č. 6 – Fotografie zobrazující Václava Šplíchala, autora *Kroniky rodu Šplíchalova v Dolní Sloupnici* číslo 6. Kopie pořízená z „*Kroniky*“, nevročeno. Kopie v držení autorky, 29. 1. 2010

Příloha č. 7 – Báseň „14. 10. 1934“ od Václava Šplíchala, autora *Kroniky rodu Šplíchalů*, nevročeno, paginace chybí. Čerpáno z: „*Kroniky*“, kopie v držení autorky

Příloha č. 8 – Obrazy namalované Janem Šplíchalem, nevročeno. Fotografie obrazů pořízené ze stránky: www.senio.cz, 20. 2. 2010

Příloha č. 9 – Opis dopisu Jana Šplíchala zasláního (během jeho odvelení do první světové války) rodině do Sloupnice. Písemný záznam v: *Kronika rodu Šplíchalova v Dolní Sloupnici* číslo 6. Sepsal Václav Šplíchal, s. 259 – 262. Písemný opis v držení autorky, 9. 2. 2010

Příloha č. 10 – Seznam věcí, jež byly zabaveny 12. 11. 1952 ve statku Šplíchalových. Čerpáno z originálního protokolu sepsaného v den 12. 11. 1952 v Dolní Sloupnici. Tento dokument je součástí osobních dokladů J. Šplíchala, nyní v držení Josefa Sokola.

Příloha č. 11 – Rozmístění vojenských pracovních jednotek na území Československa v listopadu 1953. Mapa použita z internetové stránky [www. wikipedia.org](http://www.wikipedia.org), 22. 2. 2010

Příloha č. 12 – Fotografie statku Malochových v Horní Sloupnici, fotografie pořízené 14. 2. 2010, originály v držení autorky

Příloha č. 13 – Fotografie statku Šplíchalových (po rekonstrukci), fotografie pořízené 14. 2. 2010, originály v držení autorky

Příloha č. 14 – Ukázka propagačního materiálu komunistického režimu z počátku kolektivizace. Použito z: www.nezapomente.cz/images, 24. 2. 2010

Příloha č. 15 – Informace o MUDr. Antonínu Mikoláškově – jeden z hlavních pamětníků, kteří mi poskytli informace a také přítel vystěhované rodiny Šplíchalových. Čerpáno z výpovědi ze dne 8. 8. 2009

Bibliografie

Prameny:

Kroniky:

- Kronika obce Horní Sloupnice, díl III. (rok 1945 – 1954), Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí (dále jen SOkA Ústí n. Orlicí), Mezifondový soubor kronik, sign. KR 419, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice
- Kronika obce Horní Sloupnice rok 1954 – 1989, SOkA Ústí n. Orlicí, Mezifondový soubor kronik, sign. 599, písemný záznam v držení Josefa Holuba, Sloupnice
- Kronika rodu Šplíchalova v Dolní Sloupnici číslo 6, dříve čís. 53, 84 a 231. Sepsal Václav Šplíchal, Dolní Sloupnice 1929

Dobový tisk

- Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále jen SOkA Svitavy), kart. 15, Dobový tisk, *Budujeme v okrese Litomyšl*, čísla 1 – 5, roč. 1950, Litomyšl
- SOkA Litomyšl, kart. 15, Dobový tisk, *Rozvoj*, čísla 6 – 10, roč. 1950, Litomyšl
- SOkA Litomyšl, kart. 15, Dobový tisk, *Vesnické noviny okresu Litomyšl*, číslo 10, roč. 1951, Litomyšl

Výpovědi pamětníků

- Výpověď Antonína Mikoláška ml. ze dne 8. 8. 2009, písemný záznam v držení autorky
- Výpověď Antonína Mikoláška, kopie sepsaných záznamů v držení autorky
- Výpověď Emilie Čejkové ze dne 8. 11. 2009, písemný záznam v držení autorky
- Výpověď Hany Benešové ze dne 25. 9. 2009, 14. 2. 2010, písemný záznam v držení autorky
- Výpověď Jiřího Beneše ze dne 18. 10. 2009, písemný záznam v držení autorky
- Výpověď Josefa Holuba ze dne 26. 12. 2009, písemný záznam v držení autorky
- Výpověď Vlasty Benešové ze dne 18. 10. 2009, písemný záznam v držení autorky

Osobní doklady

- Osobní úřední doklady vystěhovaného Jana Šplíchala, nevročeno, originály v držení Josefa Sokola ze Sloupnice č. p. 6

Literatura:

Publikace

- PhDr. BULISOVÁ, Jiřina, *Ottova všeobecná encyklopedie ve 2 svazcích . M – Ž*, Praha 2003
- BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal, *Kolektivizace venkova v Československu 1948 – 1960 a střeoevropské souvislosti*, Praha 2008
- HEBLT, Ladislav – a spol., *Počátky socializace Horní Sloupnice*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1984, s. 5 – 7

- HEBLT, Ladislav, *Počátky založení družstva v Dolní Sloupnici*, in: Sborník k 35. výročí JZD, Sloupnice 1992, s. 27 - 28
- HEBLT, Ladislav – HOLUB, Josef – KŘÍŽOVÁ, Olga, *Vývoj zemědělství ve Sloupnici po roce 1948*, in: Almanach 700 let, Sloupnice 1992, s. 26 - 28
- JECH, Karel, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Jihlava 2008
- Prof. PhDr. KLIMEŠ CSc, Lumír, *Slovník cizích slov*, SPN Praha 2005, s. 177
- KROULÍK, Tomáš, *Násilí a perzekuce jako součást kolektivizace zemědělství v okrese Ústí nad Orlicí*, in: Pomezí Čech a Moravy svazek 6, Litomyšl 2005, s. 175 - 201
- Doc. PhDr. Ing. MAJEROVÁ CSc, Věra, *Sociologie venkova a zemědělství*, Provozně ekonomická fakulta, Česká zemědělská univerzita Praha, 1997
- MUSIL, František, *Osídlování Poorlicka v době předhusitské*, Ústí nad Orlicí, 2002
- POSPÍŠILOVÁ, Hana, *Nekomunistická odbojová činnost na Sloupnicku v letech 1939 – 1945*, Seminární práce 2008/2009
- RŮŽIČKA, Miloslav, *Vyhnaní . Akce „Kulak“*, Havlíčkův Brod 2008
- SKŘIVÁNEK, Milan, *Litomyšl 1259 – 2009 . město kultury a vzdělávání*, Litomyšl 2009
- SLÁDEK, Zdeněk, *Historie v nepokřiveném zrcadle . Československo v letech 1945 – 1968*, Praha 1991
- SMETÁNKA, Bohumil, *Úzkou cestou*, Kostnická jednota Dolní Sloupnice 1931
- STANĚK, Milan, *Počátky kolektivizace zemědělství na Litomyšlsku a její metody (1949 – 1953)*, diplomová práce uložena v SOkA Litomyšl, R – 136, 1969

Internetové odkazy

- www.bbc.co.uk/czech/specials/918_omnibus_farms
- www.ceskatelevize.cz - Tajné akce StB (6/40), 3. 1. 2010
- www.libceves.cz/uvod/historie-obce, 23. 11. 2009
- www.nezapomente.cz, 24. 2. 2010
- www.senio.cz, 20. 2. 2010
- www.sloupnice.cz, 8. 11. 2009, 21. 12. 2009
- www.totalita.cz/sektor/zem_jzd
- www.wikipedia.org, 21. 12. 2009, 15. 2. 2010, 22. 2. 2010
- www.zpravy.idnes.cz, 24. 11. 2009